

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE
2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР

др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД

2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Института за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринев-Гриневиц, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринев-Гриневиц,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство:
проблематика й перспективи розвитку 15

Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории
языка для специальных целей (ЯСЦ) 29

Сергей Викторович Гринев-Гриневиц: Антропологистика
как современное развитие терминоведения 41

Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка
беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх
лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. 51

Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii
i terminografii powstałe w instytucie komunikacji
specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu
warszawskiego w latach 2010–2015 61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический
словарь: новый тип терминологических словарей 71

Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной
терминографии 85

Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и
граматичких термина у двојезичном описном
речнику (на примеру Новог турско-српског речника /
Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük) 91

Данко Шипка: Двојезична терминологија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ МОРФЕМАТИКЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА*

Сања Ж. Ђуровић**

У раду ће бити обрађени основни појмови морфематике, као посебне морфолошке дисциплине која се бави морфемом и типовима морфема. Управо је ово поље скоро потпуно неистражено и неописано у србистици. Иако су у лингвистикама других словенских језика, првенствено руском, појам и типови морфема детаљно обрађени и дефинисани, у србистици се сва знања о морфемама свде на осврт у граматикама и неколико мањих прилога у вези са теоријама о морфемима. Велики недостатак неретко представљају и неуједначене дефиниције основних појмова које су неопходне за примену у конкретним анализама. Циљ рада биће представљање појмова и покушај њиховог дефинисања на основу србистичке литературе и доступне литературе из других словенских језика. У раду ће се анализирати појмови морфеме, аломорфа, нулте морфеме, наставка, корена, основе, афикса, префикса, инфикса, суфикса и сл. Као крајњи исход рада биће издвојен мали појмовник из морфематике српског језика у виду прилога.

Кључне речи: морфологија, творба речи, морфема, афикс, српски језик

1. Предмет истраживања јесу типови морфема у српском језику и покушај њиховог систематизовања и прецизнијег дефинисања на основу србистичке и доступне литературе из других словенских језика. Морфематика се у србистици не описује и не истражује као посебна област, какав је случај у другим словенским језицима. Морфематика или морфемика проучава природу, састав, структуру и дистрибуцију морфема. Док се у србистици о морфематици не говори, у словенским језицима ова област се полако издвојила као посебна унутар морфологије и творбе речи. Такав је случај у словачком, где је урађен и *Морфемски речник словачког језика* (Соколова–Мошко–Шимон–Бенко 1999), у оквиру кога се морфематика дефинише као самостална лингвистичка дисциплина која се бави проучавањем морфема које су предмет изучавања и других лингвистичких дисциплина. Заправо, морфематика¹

* Рад је настао у оквиру пројекта *Динамика сѝрукѝура савременог срѝског језика* (бр. 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

** Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац; sdjurovic74@gmail.com

¹ „Primena morfemskih ideja na analizu jezika bila je posebno razvijena četrdesetih i pedesetih godina našeg veka, u post-Blumfildovskoj lingvistici, kada je takav pristup dobio naziv morfematika (morphemics), ali je ubrzo zapaženo i više teškoća u analizi“ (Кристал 1998: 214–215).

се бави проучавањем и граматичких и творбених морфема, њиховим функционисањем и употребом у систему једног језика.

Морфемика је учење о минималним значењским јединицама језика; изучава структуру и тип морфема (Казак 2012: 4). Као самостална дисциплина морфемика се појавила недавно, а традиционално се о овим питањима разматрало у оквиру морфологије и творбе речи. При класификацији морфема узима се у обзир: 1. значење 2. функција у речи и 3. место у речи (Казак 2012).

О морфемама се говори у више језичких дисциплина – морфонологији, морфологији, творби речи, лексикологији. У србистици се о морфемама разматра у морфологији и творби речи, које су уско повезане лингвистичке дисциплине.

2. Циљ рада јесте издвајање термина у вези са граматичким и творбеним морфемама у српском језику и њихово дефинисање. На основу српск(охрватск)их граматика и доступне литературе на српском и другим словенским језицима, крајњи циљ биће мали појмовник морфематике српског језика, који ће бити прилог уз овај рад. У граматичкој литератури разграничени су појмови граматичке флексије и творбе речи. Већина појмова је јасно дефинисана у граматицама, али има и неких појмова који се недоследно користе, као и проблема у вези са конкретним одређењима о ком типу морфема је реч. У овом раду бавићемо се само појмовном и терминолошком апаратом морфематике, првенствено са морфолошког аспекта.

3. У новијој србистичкој литератури више се расправља о морфемама у оквиру творбе речи, док се у морфологији веома мало простора посвећује морфеми и типовима морфема. Оправдано је место морфемама и у морфологији и у творби речи с тим да се јасно морају разграничити и дефинисати граматичке и творбене морфеме. Може се говорити и о лексичкој морфологији (творби) и о флексијској морфологији (уп. Шипка 2005). Постоје значајни радови у вези са појмовним апаратом у творби речи (уп. Ђорић 2002; Ђорић 2008в; Стакић 1988 и др.), али би било корисно све резултате објединити и направити појмовник који би био значајан и за морфологију и за творбу речи и на конкретним примерима преиспитати функционисање појмовно-терминолошког апарата.

4. С обзиром на досадашња истраживања терминологије ослонићемо се и позвати на неке од радова и указати на најновије радове из словенских језика. Радова са морфолошким приступом терминолошким питањима морфематике у србистици није било и то се своди само на осврт у граматицама. Иако је за потребе овог истраживања коришћена шира литература, она је само делимично представљена у раду, али била је неопходна за израду појмовника.²

² Шири списак коришћене литературе дат је на крају рада.

„Савремени славистички дериватолошки појмовни апарат, генерално узевши, веома је богат и разуђен, што се најбоље види већ и по синтетичким радовима руске, пољске и чешке науке о језику. Овај богати и развијени појмовни апарат, међутим, није у примени равномерно распоређен у свим словенским језицима. Чини нам се, на основу доступне литературе, да је проучавање творбе речи у северним словенским језицима, начелно, било интензивније, него у јужнословенским, што је, наравно, нашло свог одраза и на појмовно-терминолошком и методолошком плану. Јужнословенска дериватологија је била у заостатку“ (Ђорић 2002: 195).

С обзиром на развијени појмовно-терминолошки апарат у словенским језицима не постоје препреке да исти буде прихваћен и у читавој славистици. Новији појмовни апарат јесте комбинација наслеђеног стања и нових тенденција. Ослањајући се на Енциклопедијски лексикон „Мозаик знања“ (Мозаик 1972), Ђорић упоређује традиционално и ново у творбеној терминологији и ту јасно и издваја термине који се тичу само морфологије, као што су наставак, нулти наставак и сл. и коментарише основне творбене појмове (Ђорић 2008а).

Највећи проблем прави уплив нових термина за већ постојеће, и то првенствено у склопу контрастивних истраживања несловенских језика и српског, па се тако компликује и дестабилизује терминолошка ситуација.³

Још се одавно деривација истражује у србистици. Одличан преглед појмовно-терминолошке ситуације у деривацији од Вука, Даничића, преко С. Новаковића, Лескина, Белића, Маретића до Бошковића и М. Стевановића дао је М. Стакић (1988). Стакић констатује терминолошку шароликост, многе и различите називе за исти појам и велики значај рада Р. Бошковића. И Р. Маројевић указује на значај Бошковићевог рада за дериватологију.⁴

Од новијих радова издвојићемо поменути књигу Б. Ђорића, који разматра методолошка питања и појмовно-терминолошки апарат и указује на извесно заостајање јужнословенске дериватологије у односу на руску, пољску

³ Тако се, на пример, у српском језику среће спојни вокал, спојница, а данас и термини из других језика као што су фуга (из немачког), интерфикс (из руског) и сл.

⁴ „Бошковић се служио развијеним и прецизним појмовно-терминолошким апаратом, који, у много чему, савремена словенска дериватологија још није досегла. Он строго разграничава морфему од других појмова, али се служи термином морфолошки елеменат [...] У једном од последњих радова послужиће се и термином *морфема* ...“ (Маројевић 2008: 163–164). „Од свих лингвистичких дисциплина дериватологија је највише словенска: она има јединствену теоријску концепцију и јединствену методолошку перспективу. Дериватолошка србистика само је конкретно поље посматрања и истраживања словенске творбе речи, са специфичностима које су одређене вокабуларом српским и језичким осећањем савременим српским. Један од парадокса србистике као науке у заснивању састоји се у томе што је она постигла највише домете у дијахроној дериватологији (Радосав Бошковић и његова школа), а у синхроној и наставној – у мркломе мраку пребива“ (Маројевић 2005: 198).

и чешку (Торић 2008а: 13). Објављен је и зборник радова са Четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта,⁵ у коме се налазе значајни радови домаћих и страних аутора.

5. Појмови из морфематике већином су исто дефинисани у србистичкој литератури. Појмовно-термилошки апарат који је директно везан за морфологију у србистици је веома сиромашан, што је, вероватно, резултат и опште словенске тенденције да се морфеме обрађују у оквиру творбе речи (*словообразование*). Отуда би морфематика у целини попунила празнине у појмовно-термилошком смислу тако што би се јасно дефинисали и одредили типови морфема у систему српског језика. Прецизно одређење граматичких и творбених морфема олакшало би конкретне морфемске анализе које су значајне за морфологију српског језика.

Логично је да се не могу повући оштре црте међу граматичким дисциплинама, али не може се из појмовно-термилошког апарата морфологије истиснути морфема као основна јединица, па самим тим и граматичке морфеме које су уско повезане са морфологијом. Из наведених разлога, увођење морфематике у србистику ојачало би и учврстило појмовно-термилошки апарат и оставило простора да се сви типови морфема представе обједињено на једном месту. Дobar пример таквих студија већ постоји у објављеним монографијама и радовима у руском (Казак 2012; Бутакова 2012), у пољском, чешком и сл.

Овом приликом представимо дефиниције основних појмова морфематике и дати кратке коментаре у вези са терминима који се недоследно користе и различито дефинишу.

5.1. Основна језичка јединица која је предмет разматрања морфематике јесте морфема. Постоји велики број дефиниција морфеме, али које су суштински исте.

„Morfema je minimalna dinstinktivna jedinica u gramatici i centralni pojam morfologije. Prvobitno je bila zamišljena kao alternativa za pojam reči, koji se pokazao teško upotrebljiv u poređenju jezika. Reči, osim toga, mogu biti veoma složene po svojoj strukturi, a javila se potreba za jednim zajedničkim pojmom koji bi uspostavio vezu među pojavama kao što su koren, prefiks, složenica itd. Morfema je stoga isprva shvaćena kao najmanja funkcionalna jedinica u sastavu reči“ (Кристал 1998: 214).⁶

⁵ Зборник радова са Четрнаесте међународне научне конференције Комисије за творбу речи при Међународном комитету слависта: *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, главни уредник Рајна Драгићевић, Београд: Филолошки факултет, 2012.

⁶ Morfeme se obično dele na slobodne oblike (free forms), koji mogu da se jave kao zasebne reči i vezane oblike (bound forms), koji se ne javljaju samostalno (to su uglavnom afiksi). [...] Kao i sve emske pojave, morfeme su apstraktne jedinice, a u govoru se realizuju diskretnim jedinicama zvanim morfi. Odnos između jednih i drugih obično se opisuje kao odnos ekspanzije, ili realizacije“ (Кристал 1998: 214).

„Naziv morfem uveo je krajem devetnaestog stoljeća poljski lingvist Jan Baudouin de Courtenay, ali se taj naziv nije uvek upotrebljavao u modernome smislu, koji je 1930-ih godina uspostavio američki lingvist Leonard Bloomfield. Upravo su Bloomfield i njegovi američki nasljednici učinili proučavanje morfe-ma središnjim dijelom lingvistike“ (Траск 2005: 205).

„Јединица морфологије је морфема = најмања језичка јединица која је у стању да пренесе неко значење (по овој дефиницији морфема је цела реч – нпр. *цвети*, и део речи – нпр. *-ић* у *цветић*). [...]“ (Ивић 1996: 138).

Морфема се може дефинисати преко хијерархијског модела анализе језичких јединица, па је морфема најмања несамостална језичка јединица којој се може приписати неки садржај (значење или функција) и која је у хијерархијском моделу анализе језичких јединица подређена речима, а надређена фонемама.

Најчешћа дефиниција морфеме је да је то најмања језичка јединица која има значење, односно одређену функцију у реченици.⁷ Морфеме се деле на корене и афиксе. Афикси се деле на творбене и граматичке.

Морф су фонетски различите форме једне морфеме с општим значењем. Иста морфема у облицима исте речи или у различитим речима не мора имати исти израз-исти морф. Аломорфи су различити морфи који служе као израз истој морфеме. Суплетивни аломорфи су потпуно различити аломорфи као нпр. *човек* : *људи*.

Морфеме се разликују по томе да ли могу да се употребљавају самостално или не и деле се на слободне и везане морфеме. Слободне морфеме су носиоци лексичког значења и могу се самостално употребљавати. Везане морфеме немају самостално значење и не могу се употребљавати самостално, а деле се на творбене и граматичке. Творбене служе за грађење нових речи и према положају у речи деле се на префиксе и суфиксе. Граматичке или флективне морфеме имају граматичко значење и користе се за грађење граматичких облика. То су наставци у деклинацији именица и других именских речи, компарацији придева и конјугацији глагола. Инвентар граматичких морфема је ограничен и познат и знатно мањи од творбених морфема. Скуп граматичких морфема је затворен и условљен језичким системом. Граматичким морфемама бави се искључиво морфологија.

Морфемски инвентар је број слободних морфема којим један језик располаже. То је отворен скуп.

5.2. У морфологији српског језика јасно се прави граница између морфемске и творбене анализе. У морфемским анализама користимо термине

⁷ „Са морфолошког и творбеног становишта, реч се састоји од једне или од више морфема, а морфема је најмања језичка јединица која је носилац или значења или граматичке службе у реченици“ (Станојчић–Поповић 2008: 70). „Морфема је најмањи део (сегмент) речи који има неко значење или функцију“ (Мразовић–Вукадиновић 2009: 20). „Морфема је најмања језичка јединица која има значење“ (Пипер–Клајн 2013: 48).

корени и афикси, а у творбеној анализи творбена основа/основе и творбени афикси. У литератури се често и у творби речи помињу корени као и код старијих граматичара, али се мора јасно одредити да се корен и творбена основа могу подударати, али не морају, и да је боље у оквиру творбе говорити о творбеној основи. Творбену основу, односно део мотивне речи који учествује у творби мотивисане речи, може чинити:

- а) граматичка (морфолошка) основа те речи или
- б) корен речи.

Корен или коренска морфема је носилац лексичког значења речи, које припада само тој речи. Корен је најмања језичка јединица која има своје значење и која се не може разлагати на мање делове. Коренске морфеме називају се и лексичким морфемама. Инвентар коренских морфема је отворен јер нове речи настају или се узимају из других језика. Коренске морфеме у већини случајева могу се самостално употребити и зато спадају у слободне или самосталне морфеме.

5.3. Афикс или афиксална морфема најмања је несамостална (везана) језичка јединица која се може употребити само када се дода другој морфем (корену или основи). Сви афикси деле се на творбене (лексичке) и граматичке. По положају у речи афикси се деле на префиксе, интерфиксе⁸ (спојни вокал) и суфиксе као творбене морфеме и наставке за облик, инфиксе и префикс *нај-* (граматичке морфеме).

а) префикс или префиксална морфема несамостална је (везана) морфема која долази испред корена речи или неког другог префикса и служи за формирање нових значења речи са истим кореном;

б) суфикс или суфиксална морфема несамостална је (везана) морфема која долази иза корена речи, инфикса или иза неког другог суфикса. Суфикси могу имати лексичко и граматичко значење. Нпр. пис-*ар*: писати (лексичко) и учитељ-*џ*: учитељ-*ица* (граматичко);

в) наставак за облик је несамостална (везана) морфема која се налази иза корена речи, иза суфикса и иза основе и означава разне граматичке односе у које ступају речи у реченици, чиме обележавају разна граматичка значења;

г) инфикс је несамостална морфема у виду гласа или скупине гласова који долази иза корена речи или иза суфикса, увек испред наставка за облик речи. Инфикси или проширења су: *-ов/-ев-, -н-, -и-, -с-* (нпр. *град-градови, краљ-краљеви, име-имена, дрво-дрвеша, небо-небеса*).

5.4. Нулта морфема и нулти суфикс. Позиција нулте морфеме је тачно одређена и нулта морфема јавља се код именица које се завршавају сугласником и код придева неодређеног вида (односно експлицитно указују на одсуство наставка, тј. да имамо само корене). „Морфема може бити гласовно

⁸ Интерфикс или спојни вокал биће посебно разматран у параграфу 4.6.

изражена или гласовно неизражена. Гласовно неизражена морфема назива се нулта морфема. Префикс и постфикс су увек гласовно изражени. Најчешће су гласовно неизражени наставци“ (Маројевић 2005: 215). Нулти суфикс није детаљно описан у србистици и једина стална позиција нултог суфикса јесте у речима које су поствербали типа: *водовод, кишобран, лов* и сл.

5.5. Највише различитих термина и дефиниција у србистици имамо са појмом спојни вокал/интерфикс⁹ (још и: спојник, везивна морфема, интерфикс, фуга и сл.). Терминолошки имамо шаренило, а у одређењу типа морфеме различите приступе па тако једни говоре о творбеној, а други о граматичкој морфемима. Клајн се ограђује од разних приступа јер, како каже, тешко је одредити статус интерфикса, па зато само разматра колико спојних вокала имамо у српском језику.

Према Земској, интерфикси су међуморфемски умети који у структури речи имају чисту функцију спајања. Она не прихвата идеју о нултим интерфиксима и у интерфиксе убраја сегменте који спајају две основе у сложеницама, затим *-ов-*, *-ев-*, *-ан*. Земска сматра да, ако би се интерфикси ставили у исти ред са суфиксима и префиксима који су значењски сегменти речи, нарушило би се одређење морфеме као најмањег значењског елемента у саставу речи, па би се термином морфема назвале појаве функционално различите. Сматра да су настали као резултат перинтеграције (према: Матијашевић 2007: 491–492).

У србистици се најчешће терминолошки раздвајају инфикси (граматичке морфеме) и интерфикси (творбене морфеме), али и ту има колебања.

„Напомињемо да има, и не мало, и друкчијих схватања; има схватања према којима интерфикс уопште није морфема, затим има оних према којима је интерфикс морфема са посебним апстрактним семантичким садржајем, а и оних према којима је без икаквог садржаја, без икакве информације. А ми држимо да је интерфикс граматичка морфема која преноси информацију о слагању самосталних јединица или њихових творбених основа у нову лексичку јединицу“ (Гортан Премк 1996: 23). Ово питање и даље је отворено у науци.

Појмовно шаренило имамо и код појма који се најчешће у србистици назива префиксоид¹⁰ – елементи из грчког и латинског језика који имају лексичко значење. У литератури је показано да је бољи термин везана основа.

5.7. Предмет морфологије јесу граматичке морфеме. У граматичке морфеме спадају наставци и њихов инвентар је ограничен тако да их је лако

⁹ Као датум увођења појма *интерфикс* даје се 1934. и приписује се Трубецком, а термина 1938. А. М. Сухотину, који су затим подржали Панов (1966), Реформатски (1967), Тихонов (1971). За конкретну примену на руски језички материјал највећи допринос дала је Јелена Андрејевна Земска и Владимир Владимирович Лопатин.

¹⁰ У истом или сличном значењу срећу се и појмови: квазипрефикс, полипрефикс, радиксоид, терминоелемент, унификс, унирадиксоид итд.

набројати. Граматичке морфеме су, углавном, јасно и прецизно одређене, али се јављају случајеви где је тешко одредити да ли се ради о граматичкој или творбеној морфемима.¹¹

Предмет творбе речи јесу творбене морфеме. У творбене морфеме спадају творбени афикси (префикс, интерфикс, суфикс). Творбене морфеме служе за стварање нових речи и њихов инвентар је мање ограничен и теже их је све набројати јер стално настају нове, а мање продуктивне нестају.

6. Може се закључити да је у србистици питање морфема обрађивано само у оквиру творбе речи, док се у морфологији само дају опште назнаке. За морфологију је важно прецизно дефинисање морфеме и типова морфема у циљу доследне морфемске анализе. Ипак, има и оних лингвиста који сматрају да морфеме имају место само у творби речи (дериватологији). Утврђен и стабилан термилошки систем омогућио би израду и морфематског речника у српском језику, по узору на остале словенске језике.

Термилошко шаренило је резултат слабе норме у српској терминологији уопште. Израда лингвистичког речника српског језика умногоме би побољшала ситуацију и стабилизвала терминологију. Уједначавање и стабилизација у оквиру термилошког система је неизбежна и неопходна и то не само у оквиру морфематике већ у оквиру читаве граматике.

Присутно је мешање старијег термилошког наноса и новије терминологије, а многи појмови су различито одређени (нпр. статус спојних вокала/интерфикса, инфикса и сл.). Услов за научно засновану морфематику јесте да буду правилно постављени основни појмови у вези са морфемама, као и одређење места морфеме у србистици. У словенским језицима постоји одлична појмовно-термилошка база, израђени речници и разрађена методологија тако да би све то олакшало израду истих у србистици.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1986: S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Globus.
- Барић и др. 2005: E. Barić, M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Белић 1999: А. Белић, *Историја српског језика: фонетика, речи са дефлексијом, речи са конјугацијом*, Изабрана дела Александра Белића, 4, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бутакова 2012: Л. О. Бутакова, *Морфемика и словообразование современного русского языка*, Москва: Флинта, Издательство „Наука“.

¹¹ Нпр. *за-йис-ив-а-йи* и сл. да ли је *-ив-* проширење основе (граматичка морфема) или део суфикса (творбена морфема).

- Бошковић 1978: Р. Бошковић, *Одабрани чланци и расправе*, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- Гортан Премк 1996: Д. Гортан Премк, О несамосталним семантичким елементима у структури лексема, *Јужнословенски филолог* LII, 19–24.
- Даничић 1874: Ђ. Даничић, *Историја облика српског или хрватског језика, до свршења 17. века*, Биоград: Државна штампарија.
- Земска 2011: Е. А. Земская, *Современный русский язык, Словообразование*, Москва: Флинта, Издательство „Наука“.
- Јовановић 2013: В. Јовановић, О речима са везаним основама страног порекла из угла граматике (творбе речи) и лексикографије, *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* 42/1, 295–308.
- Казак 2012: М. Ју. Казак, *Морфемика и словообразование современного русского языка. Теория*, Белгород.
- Клајн 1978: И. Клајн, О префиксоидима у српскохрватском језику, *Наш језик* XXIII/5, 187–198.
- Клајн 2002: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Први део: Слагање и њрефиксација*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Други део: Суфиксација и конверзија*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Костић Томовић 2013: Ј. Kostiћ Tomović, *Leksikologija nemačkog jezika I: Tvorba reči u savremenom nemačkom jeziku*, Beograd: FOKUS.
- Кристал ²1999: D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, prev. I. Klajn, B. Hlebec, predg. R. Bugarski, Beograd: Nolit.
- Марећ 1899: Т. Марећ, *Граматика и стилстика хрватског или српског књижевног језика*, Загреб.
- Маројевић 2005: Р. Маројевић, Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (1), *Српски језик* X/1–2, 685–779.
- Маројевић 2008: Р. Маројевић, *Српски језик данас*, Бањалука: Романов – Београд: Бард Фин.
- Маројевић 2012: Р. Маројевић, Српски и словенски нулти суфикс, у: Р. Драгићевић, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд: Филолошки факултет, 637–652.
- Матијашевић 2002: Ј. Матијашевић, Афиксоиди и морфемизација, у: *Међународни симпозијум о лексикографији и лексикологији*, Нови Сад – Београд, 163–173.
- Матијашевић 2007: Ј. Матијашевић, Интерфикси у руској и српској творбеној терминологији, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* L/1–2, 489–503.
- Мразовић–Вукадиновић 2009: Р. Mrazović, Z. Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Николић 2004: М. Николић, Морфонолошке алтернације и морфолошка анализа (на примерима из српског књижевног језика), *Наш језик* XXXV/1–4, 6–12.
- Малцијева–Тополињска–Ђукановић–Пипер 2009: В. Малцијева, З. Тополињска, М. Ђукановић, П. Пипер, *Јужнословенски језици: грамајичке стуркиуре и функције*, Београд: Београдска књига.
- Мозаик 1972: *Енциклопедијски лексикон „Мозаик знања“ 1, Српскохрватски језик*, Београд.
- Ницолова 2008: Р. Ницолова, *Бјалгарска граматика, Морфологија*, Софија: Универзитетско издавателство, Св. Климент Охридски.
- Пипер–Клајн 2013: П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна грамајика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

- Поповић 1998: Љуб. Поповић, Комуникативно-граматичка анализа реченице: синтаксичке јединице, *Свећ речи* 6–8, 9–21.
- Радовић Тешић 2012: М. Радовић Тешић, *Грамаџички и лингвистички појмовник*, Београд: Учитељски факултет.
- Ракић 1999: С. Ракић, О нултим суфиксима и извођењу наставцима -*о*, -*а*, -*о/е*, *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику* XLII/1, 225–254.
- Ратковић 2010: Д. Ратковић, Речи са интерфиксом -*о*- (нултим интерфиксом) у српском језику, *Зборник Маџице српске за књижевност и језик* LVIII/3, 611–619.
- Силић 1984: Ј. Силић, *Синџагмаџски и џарадигмаџски караџиер грамаџичких морфема*, Научни састанак слависта у Вукове дане 13, 105–109.
- Силић–Прањковић 2007: Ј. Силић, И. Прањковић, *Грамаџика хрватскога језика за гимназије и висока иџилишта*, Загреб: Школска књига.
- Симић 1976: Р. Симић, Прилог теорији морфеме, *Анали Филолошког факулџеџа* 12, 518–590.
- Симић 1977: Р. Симић, Грамаџичка морфема као обележје реченичне структуре и питање њеног садржаја, у: *Зборник у часџ Јована Вуковића*, Посебна издања 34, Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, 353–357.
- Симеон 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Загреб: Matica hrvatska.
- Соколова–Мошко–Шимон–Бенко 1999: М. Sokolova, G. Moško, F. Šimon, V. Benko, *Morfematski slovník slovenčiny*, Prešov: Nauka.
- Спасић 2007: D. Spasić, The Study of a Morpheme, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici* XXXVI, 459–468.
- Стакић 1988: М. Стакић, Деривациона терминологија у српскохрватском језику (основни појмови), *Научни сасџанак слависта у Вукове дане* 18/1, 83–87.
- Станојчић–Поповић 2008: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамаџика српскога језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стевановић 1991: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I и II*, Београд: Научна књига.
- Суботић 2002: Љ. Суботић, *Исџоријска лингвистика*, Нови Сад: Филозофски факултет, Катедра за српски језик и лингвистику.
- Тир 2004: М. Тир, О морфема интердисциплинарно, *Научни сасџанак слависта у Вукове дане* 33/1, 145–150.
- Траск 2005: R. Lawrence Trask, *Temeljni lingvistički pojmovi*, prev. В. Perak, Загреб: Школска књига.
- Ђорић 1996: Б. Ђорић, Кратка верзија термина, у: *Сџандардизација џерминологије*, Београд: САНУ, 53–55.
- Ђорић 2002: Б. Ђорић, Деривациони појмовни апарат у српском језику, *Српски језик* VII/1–2, 195–204.
- Ђорић 2004: Б. Ђорић, Комплексне јединице творбеног система, *Научни сасџанак слависта у Вукове дане* 33/3, 55–60.
- Ђорић 2008а: Б. Ђорић, *Творба именица у српском језику (Одабране џеме)*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Ђорић 2008б: Б. Ђорић, Нека теоријско-методолошка и практична питања творбе речи, *Књижевност и језик* LV/3–4, 265–278.
- Ђорић 2008в: Б. Ђорић, Традиционално и ново у творбеној терминологији, *Гласник ЦАНУ* XXVI, 13–39.

Ђорић 2010: Б. Ђорић, Постфикс у српској творби речи, *Српски језик* XV/1–2, 549–553.

Чешка граматика 1986: *Mluvnice češtiny* (1), *Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfematika, Tvoreni slov*, Praha: ACADEMIA.

Шипка 2003: Д. Шипка, *Речник њворбених форманаџа*, Београд: Алма.

Шипка 2005: Д. Шипка, *Основи морфологије*, Београд: Алма.

Sanja Ž. Đurović

THE BASIC CONCEPTS OF THE MORPHEMICS OF THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper analyzes the basic concepts of morphemics, a separate discipline of morphology dealing with morphemes and types of morphemes. This is a field which has been somewhat poorly described in Serbian philological studies. Although the concept of morphemics and types of morphemes have been thoroughly researched and defined in other Slavic languages, primarily Russian, the totality of knowledge about morphemes in Serbian studies is confined to a review in grammar books and a few minor contributions related to theories of the morpheme. Discordant definitions of the basic concepts, necessary for application in concrete analyses, often represent a significant difficulty. In the presented paper we analyze the concepts of morphemes, allomorphs, zero morphs, endings, roots, bases, affixes, prefixes, infixes, suffixes, etc.

The results of the analysis demonstrate that there is a mixture of the older terminological framework and newer terminology, and that many of the concepts have been defined in various ways (e.g. the status of connecting vowels/interfixes, infixes, etc.). The condition for scientifically-based morphemics is the proper definition of the basic concepts related to morphemes, as well as the designation of a specific position to morphemes in Serbian philological studies. There is an excellent conceptual and terminological framework, compiled dictionaries and an elaborate methodology in the Slavic languages, which would serve to facilitate the structuring of the very same solid base in Serbian studies. The results of the analysis are presented in a short glossary in the form of an appendix.

Keywords: morphology, word formation, morpheme, affix, the Serbian language

Прилог: Појмовник из морфематике српског језика

Појмовник је направљен на основу прегледане литературе и као почетна листа појмова из морфематика, која би се могла даље проширивати и методолошки побољшавати. Дефиниције су преузимане из коришћене литературе.¹²

Адвербијализација – претварање речи других врста у прилоге, адвербе.

Адјективизација (попридевљавање) – претварање других врста речи у придеве, адјективе.

Афикс (афиксална морфема) – заједнички назив за све граматичке и творбене морфеме које се додају на корен одн. творбену основу.

Афиксација – назив за творбени процес додавања афиксалних морфема на творбену основу (префиксација, инфиксација, суфиксација).

Афиксоид или **везана основа** – хипероним за термине префиксоид и суфиксоид. То је несамостална морфема са лексичким значењем, која чини део морфемског састава речи, али не потиче из корена неке речи која се може самостално употребити.

Аломорф – различити морф који служи као израз истом морфему. Потпуно различити аломорфи једног морфема зову се *суилејтивни аломорфи* (нпр. *кле-*, *кун-* у *клејти*, *кунем*).

Везана основа – несамостална морфема са лексичким значењем, која чини део морфемског састава речи. У зависности од места које заузимају по редоследу везане основе одређују се као префиксоиди и суфиксоиди.

Везивни вокал – *в.* интерфикс.

Грађење речи¹³ – *в.* творба речи.

Грамматичка морфема – несамостална морфема која служи за обележавање различитих облика једне те исте речи.

Грамматичка основа – *в.* морфолошка основа.

Грамматички суфикс/префикс – чија је творбена функција образовање облика који омогућавају разликовање граматичке категорије рода и броја код неких именица и обележавање граматичке категорије суперлатива у компарацији придева.

Деривација – у ширем значењу јавља се као еквивалент термину творба/грађење/образовање речи. У ужем значењу као процес којим се образују

¹² Списак литературе много је шири од овде представљеног и захтева много више времена. Ограничено време за завршетак овог истраживања ограничило је и појмовник који следи. Несумњиво је да су неки појмови прескочени, али циљ је био само указати на значај израде истог и подстицај да се нешто слично, уз сарадњу лексикографа, приреди у србистици.

¹³ „У србистици је ранији (традиционални) назив *грађење речи* наком новосадског договора потиснут термином *творба речи*. Последњих деценија све се чешће употребљава и интернационализам *деривациологија* (нема га у Мозаику), еквивалентан називу *наука о творби речи*, односно једном од значења назива творба речи: погодан је јер недвосмислено упућује на научну дисциплину“ (Ђурић 2008в: 15).

речи додавањем суфикса на творбену основу, суфиксација. Резултат овог процеса назива се *изведеница*, *изведена реч*, *дериват*.

Дериват (изведеница, изведена реч) – настаје као резултат деривације.

Дериватологија – назив научне дисциплине чије је предмет творба речи.

Извођење – в. деривација

Интерфикс (спојни вокал, спојник, спојница, везивни вокал, везивна морфема, спојни формант, инфикс) – морфема која повезује две творбене основе у твореницу. У српском језику то су вокали *-о-* и *-е-*¹⁴.

Инфикс (проширење, уметак) – граматичка морфема која служи за грађење облика исте речи и која се уметне између корена и наставака (нпр. *-ов-* / *-ев-*, *-н-*, *-и-*, *-с-*).

Инфиксација – уметање појединих морфема између основе и суфикса који уносе у настали глагол ново значење, нову нијансу у значењу или измену у роду одн. Виду (нпр. *меркајти* (: мерити), *иискарајти* (: писати), *севнујти* (: севати) и сл.).

Комбинована творба – модел творбе при чему нова реч настаје комбинацијом различитих творбених начина.

Композиција – творбени модел, поступак по којем од двеју (или, ретко више) речи настаје једна. Речи настале слагањем називају се сложенице. Постоје два основна типа сложеница: 1) сложенице интерфиксом (спојним вокалом) *о* (или, позиционо условљено *е*), нпр. *блаји-о-бран*, *роман-о-јисац*, *десеј-о-годишњи* итд. Ако изузмемо префиксална образовања, ово је основни сложенички модел у српском језику. 2) сложенице с нултим интерфиксом (или, како то кажу неки граматичари, сложенице настале простим срastaњем¹⁵): нпр. *Београд*, *дуванкеса*, *црвенијерка*, *сјармали* и сл.

Конверзија – процес при којем речи прелазе из једне у другу врсту при чему се не врши комбинација основа и морфема (нпр. Она је *млада* : *Млада* је била обучена у бело). Иако се често разматра о конверзији заједно са осталим моделима творбе у српском језику, конверзија није права творба. При конверзији (творби претварањем) не мења се фонемски (гласовни) састав речи, као што је случај при извођењу или слагању.

Корен (коренска морфема) – низ фонема који је заједнички у свим облицима једне речи или у више изведених речи. Стевановић поред *корен* користи и *ојшијти део*.

Лексичка морфема – в. корен

Модификативни суфикси/префикси – остављају мотивне речи у истој врсти, не превodeћи их у друге врсте речи.

¹⁴ Подељена су мишљења да ли је граматичка или творбена морфема.

¹⁵ Овај модел сложеница није у духу српског језика, али је под утицајем енглеских конструкција у великом надирању, углавном у називима предузећа, фабрика, организација и сл., нпр. *Београдјуи*, *Србијацуме* итд.

Морф – израз морфема. Исти морфем у свим облицима исте речи или у различитим речима нема исти израз тј. исти морф.

Морфем(а) – најмања несамостална језичка јединица којој се може приписати неки садржај (значење или функција) и која је у хијерархијском моделу анализе језичких јединица подређена речима, а надређена фонемама.

Морфематика (морфемика) – граматичка дисциплина која се бави проучавањем граматичких и творбених морфема, њиховим функционисањем и употребом у систему једног језика.

Морфемска анализа – рашчлањавање речи на морфеме.

Морфемски шав – граница између две морфеме.

Морфологија (грч. *morphe* 'облик' и *logos*, реч, знање) – грана граматике која проучава облике и структуру, састав речи. У ширем смислу дели се на две одвојене области: флексивну (или флективну) морфологију (која се бави променом речи у парадигми) и творбу речи.

Морфолошка анализа – рашчлањавање речи на морфолошку (граматичку) основу и наставак.

Морфолошка (граматичка) основа – добија се поређењем облика исте речи. Код именских речи добија се упоређивањем облика номинатива и генитива. Оно што је исто чини морфолошку (граматичку) основу, а оно што се мења јесте наставак за облик. Код глагола морфолошку основу чине инфинитивна (аористна) и презентска основа.

Наставак (завршетак) – несамостална (везана) морфема која се налази иза корена речи, иза суфикса и иза основе и означава разне граматичке одnose у које ступају речи у реченици.

Нулта морфема – „празно место“ на крају речи које стоји у опозицији са осталим граматичким морфемима (наставцима) исте речи.

Нулти спојни вокал – *в*. нулти интерфикс

Нулти суфикс – непостојање суфикса у датој речи. Нулти суфикс бележи се у примерима типа: *водовод, кишобран, лов, рукојис* и сл.

Нулти интерфикс – „празно место“ између две творбене основе у сложенацима. Нигде се прецизно не дефинише и подељена су мишљења о његовом постојању.

Постфикс – морфема која долази после наставка. У српском је то *год* у саставу сложених заменица и прилошких структура (*доклегод, кадгод*). Никада се не јавља уз глаголске речи (према Ђурић 2010).

Препозиционализација – претварање речи у предлоге (препозиције).

Префикс¹⁶ – творбена морфема која се при грађењу речи додаје испред творбене основе. Префикси модификују значење творбене основе.

¹⁶ Није јасно дефинисан у нашим граматикама и студијама о творби речи. У речнику Рикарда Симеона (1969) понуђено је десетак дефиниција из разних извора и префикс се углав-

Префиксално-суфиксална творба – в. комбинована творба

Префиксација – творбени модел, поступак по којем се на творбену основу додају префикси¹⁷.

Префиксоид – везана основа у првом делу сложенице, најчешће од основа грчких и латинских речи.

Радиксоид – в. везана основа.

Слагање – в. композиција

Срастање – в. композиција

Слободна морфема – носилац лексичког значења и може се самостално употребљавати.

Сложено-суфиксална творба – в. комбинована творба

Сложеница – в. композиција.

Спојни вокал (спојница, спојник, интерфикс, везивни морфем, везивни вокал) в. интерфикс.

Структурни суфикси – суфикс који мења граматичку структуру речи (нпр. од глагола добијемо именицу (Станојчић–Поповић 142–143).

Субморфема – сегмент без значења чија је функција да спаја или проширује коренске морфеме.

Суплетивни аломорфи – потпуно различити аломорфи као: *ја: мен*

Супстантивизација (поименичавање) – творба именица претварањем.

Суфикс – афикс, везана морфема, који долази иза творбене основе и у српској лингвистичкој пракси суфикс представљамо кумулативно са флективним елементом. Немају самостално значење. Речи преводе из једне врсте у другу или само модификују значење остављајући их у истој врсти речи.

Суфиксација – в. деривација.

Суфиксална творба – в. деривација.

Суфиксоид – везана основа у другом делу сложенице, најчешће од основа грчких и латинских речи.

ном описује као афикс, морфем или елемент творбе и сл. Неки граматичари префиксе дефинишу као засебне речи (најчешће су то предлози) и зато су речи које имају префиксе сложене. Ипак, неки префикси нису више предлози као нпр. *ѝре-*, *ѝпро-*, *раз-*, *ѝа-* [...] а ипак су и речи с тим префиксима сложенице. У РМС уз одредницу *ѝрефикс* стоји упутна одредница на *ѝредмеѝак*, а *ѝредмеѝак* је у „сложеним речима онај део који је испред корена (обично предлог)“. То је назив за афикс који се на почетку речи додаје корену или основи. „Подударност између префикса и предлога је само привидна и дијахронијска. Префикси су највећим делом постали од предлога али функционално представљају другачију језичку јединицу, формант, а не реч“ (Клајн 2002: 176).

¹⁷ Традиционална граматика префиксална образовања сматра сложеницама, док део модерне (нпр. руске) граматике овакве речи третира као изведенице. Постоје различити лингвистички разлози да се префиксација третира као посебан тип, модел, начин творбе речи, различит и од слагања и од деривације. Овакво становиште заступају многи савремени граматичари, међу њима и И. Клајн.

Терминоелемент – *в.* везана основа.

Творба речи – део науке о језику који проучава грађење речи. То је такво слагање морфема или речи којим настаје нова реч, нова лексичка јединица, за разлику од морфологије у којој слагањем морфема настаје само други облик исте речи.

Творба претварањем – *в.* конверзија.

Творбена морфема – морфема која служи за грађење нових речи.

Творбена основа – низ фонема заједничких основној, полазној и твореној речи.

Транспозиција – *в.* конверзија.

Трансфигурација – *в.* конверзија.

Универбација/универбизација – поступак (и резултат) претварања вишечланих синтаксичких конструкција у једну једину реч творбеним средствима.

Унификс – *в.* везана основа.

Формант – *в.* афикс.

Фуга – *в.* интерфикс.